

**Актуальність теми.** В останнє десятиліття ХХ – на початку ХХІ ст. активізація процесів інтернаціоналізації, глобалізації та інтеграції, пов'язаних із міжнародною торгівлею, набула динамічності завдяки розвитку і комерціалізації мережевих структур, які об'єднують зусилля підприємництва, органів самоврядування, організованої громадськості та інших інституцій, що забезпечують, підтримують і доповнюють їх функціонування у замкнутій виробничій системі. Одним із видів таких об'єднань є кластери.

Проблеми кардинального підвищення рівня конкурентоспроможності в Україні обумовлюють необхідність формування фінансово-економічних засад функціонування кластерів, адаптованих до умов української економіки з урахуванням світових стандартів. Сьогодні недостатні базові умови (фінансові, правові, інституційні і т. ін.) адаптації нових виробничих систем в українській економіці, що спонукає до поглибленого вивчення і створення теорії виробничого кластера, розробки організаційної структури такої системи, формування фінансового механізму її функціонування.

**Аналіз останніх досліджень.** Значний внесок у розвиток теорії і практики використання фінансових важелів для забезпечення економічного зростання, формування фінансового механізму функціонування виробничих структур різних рівнів зробили вчені-економісти І. Базилевич, І. Балабанов, М. Білик, О. Бречко, Л. Буряк, Д. Бутаков, О. Василик, О. Волков, С. Огородник, В. Суторміна, Л. Лозовський, Б. Райзберг, Є. Стародубцева, Н. Заяц, І. Зятковський, О. Кириленко, О. Ковалюк, М. Крупка, В. Лагутін, В. Міщенко, Г. Нам, С. Науменкова, В. Опарін, Л. Павлова, А. Поддєрьогін, С. Реверчук, О. Сохацька, Р. Сайфулін, О. Терещенко, В. Федосов, С. Юрій, М. Черватюк, А. Шеремет та інші. Проте, незважаючи на їх значний науковий доробок у цьому напрямі, на сучасному етапі економічних перетворень низка проблем щодо запровадження ефективних методів управління фінансовими ресурсами в процесі їх формування і використання на рівні кластерів, формування фінансових відносин між суб'єктами кластера та фінансово-економічних засад його функціонування потребують глибшого дослідження і подальшої розробки.

**Результати досліджень.** Економічна політика України повинна бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності держави у світі. Маючи сприятливі умови для ведення сільськогосподарського виробництва, агропромисловий комплекс може стати тим провідником, який забезпечить успішну конкуренцію вітчизняної продукції, технологій та послуг на світовому ринку. А створення кластерів – інструментом розвитку не лише АПК, але й економіки в цілому.

З початком ХХІ століття в Україні з'являється теорія кластера, основоположником якої визнаний Майкл Портер. Процеси формування і функціонування кластерів вперше були комплексно проаналізовані, виходячи з конкурентних позицій більш ніж 100 галузей західноєвропейських країн і США. За визначенням Майкла Портера, «кластер – це група взаємозв'язаних компаній, що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій; діють в певній сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного». Територіально кластер може охоплювати групи виробництв одного села, міста, регіону, країни або й декількох країн, що є сусідами.

Сучасні теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені Е. Фельдманом. Переваги даної теорії полягають в тому, що вона заснована на значних емпіричних дослідженнях форм диверсифікації в різних країнах. Виходячи з даних досліджень, відображаючи динаміку відносних переваг, кластери формуються, розширюються, поглиблюються, але можуть також з часом звужуватися, згортатися, розпадатися. Подібна динамічність і гнучкість кластерів є ще однією перевагою в порівнянні з іншими формами організації економічної системи.

З часом ефективні кластери стають причиною великих капіталовкладень і пильної уваги уряду, тобто кластер стає чимось більшим, ніж проста сума окремих його частин. Центром кластера найчастіше буває декілька потужних підприємств, при цьому між ними зберігаються конкурентні стосунки. Концентрація суперників, їх покупців і постачальників сприяє зростанню ефективної спеціалізації виробництва. При цьому кластер дає роботу і безлічі дрібних фірм та малих підприємств. Крім того, кластерна форма організації призводить до створення особливої форми інновації – «сукупного інноваційного продукту». Об'єднання в кластер на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію всіляких наукових і технологічних винаходів, а певну систему поширення нових знань і технологій. При цьому найважливішою умовою ефективною трансформації винаходів в інновації, а інновацій в конкурентні переваги є формування мережі стійких зв'язків між всіма учасниками кластера. Таким чином, співпраця стає усе більш необхідною, але вона ж несе з собою відому небезпеку – можливість втрати самостійності (здатності до самостійної лінії поведінки на ринку, до самостійного освоєння нових товарів, нових технологій).

Північноамериканський, західноєвропейський, азійський підходи є трьома основними центрами кластерного розвитку. Держава при цьому не лише сприяє формуванню кластерів, але і сама стає учасником мереж. Наприклад, у Великобританії уряд визначив райони довкола Единбурга, Оксфорда і південно-східної Англії як основні регіони розміщення біотехнологічних фірм. У Норвегії уряд стимулює співпрацю між фірмами в кластері «морське господарство». У Фінляндії розвинений лісопромисловий кластер, куди входить виробництво деревини і продуктів її переробки, паперу, меблів, поліграфічного і пов'язаного з ним устаткування. Тісна взаємодія фірм даного кластера в поширенні знань забезпечує їм конкурентні переваги перед основними торговельними суперниками.

Кластерна модель покращує загальний економічний стан будь-якої країни і підвищує її конкурентоспроможність. Учасники кластера здійснюють інвестиції в спеціалізовані споріднені технології, інфраструктуру, людські ресурси, що призводить до виникнення нових організацій.

На нашу думку, кластеризація є формою кооперування та внутрішньої інтеграції, що здатна забезпечити синергетичний ефект та досягнення додаткових конкурентних переваг на різноманітних ринках.

Розглядаючи особливості кластерних структур в аграрному секторі, слід зазначити, що вони включають в себе сільськогосподарські виробництва та представників всіх сфер агропромислового комплексу, об'єднаних спільним ланцюгом виробництва та реалізації продукції. Це дає можливість реалізувати потенційні конкурентні переваги конкретного регіону щодо виробництва продовольчої сировини та продуктів харчування, впровадження новітніх інноваційних технологій, залучення додаткових фінансових, трудових та інших видів ресурсів. Кластер надає виключно сприятливі умови для розвитку спеціалізованих виробництв, перш за все обслуговуючого і підтримуючого характеру.

Передумовою створення кластерів в аграрному секторі України є стабілізація економічних умов та економічне зростання регіонів. Завданнями створення кластерів є пристосування до змін в конкурентному середовищі та ринковому попиті, а також зниження впливу імпортерів сільськогосподарської продукції на товарному ринку нашої

країни. Первинні сільськогосподарські виробники не зацікавлені у високих цінах і значних націнках посередників на продукцію, що реалізується, оскільки це викликає падіння попиту та зниження рівня прибутку. Створення кластерів здатне сприяти виробництву товарів з новими властивостями, а малі та середні підприємства в його складі посилюють свою конкурентоспроможність та становище на ринку.

Більшість країн Європи виробили для себе ту або іншу кластерну стратегію. Прискорений індустріальний розвиток вимагає відповідних темпів агропромислового розвитку, щоб забезпечити надійне постачання населення продовольством. Кластеру по силах розв'язати цю проблему. Регіон може ефективно розвиватися у тому випадку, коли система підтримуючих і родинних галузей АПК буде більш-менш згрупована, утворюючи кластер. До родинних галузей можна віднести галузі, що виробляють та переробляють продукти харчування і сільськогосподарську сировину. До підтримуючих галузей відносяться галузі, які створюють умови для функціонування родинних галузей. Взаємодія галузей, їх синергетичний ефект особливо важливі на регіональному рівні, де повинен формуватися кластер.

Агропромислові зони організовуються на територіях з розвиненим сільським господарством і підприємствами інфраструктури або мають потенціал їх розвитку на перспективу. Створення кластерів може бути ініційоване за географічним принципом, тобто там, де спостерігається висока концентрація аналогічних підприємств як за видами продукції, що виготовляється, так і за способами ведення бізнесу. Переваги кластера перед традиційним сприйняттям організації ринку, полягають в наявності не лише формальних, але здебільшого неформальних взаємин між підприємствами, що входять до кластера, особливо, якщо однією з його складових є освітні установи. Це сприяє формуванню позитивного іміджу кластерних утворень та сприйняттю населенням регіону.

Таким чином, в даний час необхідно створювати інноваційні підходи, що дозволяють ефективно використовувати наявні ресурси і успішно протистояти негативним зовнішнім чинникам. Кластери здатні виконувати ці завдання.